

Punamütsike ja Punasokike. Muinasjutunaljadest

Risto Järv

Inetu pardike kõnnib metsas ja talle tuleb kolm karu vastu. Ütleb: “Tere, esimene karu, tere, teine karu, tere, kolmas karu.” Räägivad juttu ja ütlevad: “Head aega, esimene karu, head aega, teine karu, head aega, kolmas karu.” Need ütlevad vastu ka.

Kõnnib edasi. Tulevad seitse kitsetalle vastu. Teretab ja headaegatab: “Tere, esimene kitsetall, tere, teine kitsetall, tere, kolmas kitsetall, tere, neljas kitsetall ...”

Siis kõnnib edasi. Vastu tuleb nelikümmend röövlit ja Ali-Baba. Teretavad ja headaegatavad kõik läbi.

Lõpuks tuleb tuhat üks ööd. (RKM II 395, 530 (15)

< Tartu 1986 – M. Hiimäe.)

Mall Hiimäe esitab selle kirjapaneku folkloori stabiilteediseadust käsitlevas ingliskeelses ühisartiklis Arvo Krikmanniga, enda kirjutatud artikliosa lõpus. Hiimäe toob muude folkloori stabiilsust tagavate tegurite kõrval välja **kaasajastamise**, sõnastades, et tänapäeval pole kuulajaskond “enam kui väikelaps, kes ootab ja nõuab jutu täpset kordamist, vaid eelistab pigem jätkuvaid innovatsioone. Millegi kulunu, püsikindla ja üldiselt tuntu kaasajastamine tundub kergem kui millegi uue loomine.” (Hiimäe, Krikmann 1992: 130)

Mäletan sarnast anekdooti hästi ka enda lapsepõlvest – umbes samast ajast, mil see tekst on kirja pandud. Lugu tuli mulle meelde, kui vaatasin oma vanema tütre kooli iga-aastast kevadetendust, mis sedapuhku oli üles ehitatud muinasjuttudele. Tuntud jutusužeid esitati üksjagu ümberpööratult või tänapäevastatult – näiteks tappis vapper Punamütsike hoo-

pis ise hundi, enne, kui see talle kallale tuli; kolm pörsakest päästeti ÜRO rahuvalvaja poolt; vaeslast tulid sauna kosima lisaks vanakuradile ja ta poegadele ka kuradi abikaasa proua Hell jne. Süles istus mu koolieeliku-eas tütar. Mõitlesin vaadates, et see on juba teine Punamütsikese-lugu, mida ta lavalt näeb, ja samas ka juba teine Punamütsikese-lugu, mis on ümber pööratud (esimene oli Vanemuise teatris mõne aasta eest lavastunud Katja Krohni “Suur kuri hunt”, kus tegutsesid samamoodi paroodiliselt kokku miksitud eri muinasjuttude tegelased – Punamütsike, kolm pörsakest ning seitse kitsetalle). Edasi mõtlesin ehmatusega, et tegelikult ehk ei tarvitse laps teadagi, milline see “õige” Punamütsikese-lugu siis on – mu une-eelsete muinasjuttude seas talle pole Punamütsikese-lugu päris kindlasti olnud. Kas nii siis ongi, et laps näeb küll paroodiat või postmodernistlikku miksingut, aga põhilugu ennast ei tunnegi?

Küsisin pärast üle, ja selgus, et muretsesin ilmaasjata – laps teadis klassikalist lugu küll. Tõsi, ta ei suutnud meenutada, kust täpselt – kas lasteaiast või vanaema juures nähtud multifilmist või mõnest kolmandast kohast.

Muinasjututegelane on ikoon, mis ei vaja seletamist, nimi, mida kuuldud ilmselt enamikule Euroopa kultuuri mõjualasse jäävaile inimestele kohe assotsieerub kogu jutu sisu ning seostevõrgustik. See pärast on muinasjututegelasi hõlpus kasutada näiteks reklaamides, mis edastavad uut infot just tuntu kaudu (vrd Dégh, Vazsonyi 1994). Sarnase põhimõtte järgi on muinasjutte kasutatud ajalehekarikatuurides (vt Röhrich 1990), lendlausetes (Mieder 1993) – ja mõistagi paroodiates. Tekstivalimikku “Regivärsist netinaljadeni” on kaks sellist näidet valitud tänapäevase muinasjutumuutmise tendentsi iseloomustamiseks. Neist üks parodeerib ungari keelt:

Muinasjutt punamütsikesest (ungari keeles)

Autor teadmata

Kõgomõgo õgokõgo mõgo Punamütsike. Mõgolikõgo eremesõgo rõgosõgo Vanaema.

Eklemeklekelemõgostõgo adulõgo mõgos kuri hunt.

Mõgolikõgo Punamütsike: Kõgolõgonõgo lillepõgo.

Eklemeklemõmmoseguliks Kuri Hunt: “Kõkrõdi kõkk, Punamütsike?” [---] (RNTA, nr 215)

Nalja põhiosa koosneb ungarikeelseina kõlavaist pseudosõnadest, iga nelja-viie “sõna” järel on jutu sisse põimitud mõni eestikeelne väljend või nimi Punamütsikese muinasjutust, mis laseb tervikut tajuda äratuntavana.

Teine antoloogiasse valitud muinasjutuparoodia on pealkirjastatud “Muinasjutt metsaelanikest” ja seda võib nimetada vastupidi – paroodiaks muinasjutu teemadel, ükshaaval ilmuvad meie ette eesti looma-muinasjuttude tüüptegelased – karu, hunt, jänes jt.

Metsamuinasjutt

Karu oli hoolimatu, lampjalgne ja räpane. Samas aga ei olnud metsas temast heasüdamlikumat looma. Aga teised märkasid vaid tema välimust, mille peale Karu väga solvus. Ta püüdis teisi loomi ja peksis neid jalgadega. Sellepärast ülejäänud teda ei armastanudki. Ehkki ta oli väga heasüdamlik. Armastas julmi nalju. Nende naljade eest hakkasid loomad teda veel rohkem vihkama ja peksid. Jah, raske on ilmas elada headel ja lõbusatel. [---]¹ (RNTA, nr 216)

Metsaelanikke kirjeldatakse muinasjutupäraselt ja pidevas olelusvõitluses. Iga alalõigu lõppu on lisatud loomamuinasjutusarnane kokkuvõttev moraal, mis viitab loo sarnasusele traditsioonilise muinasjutuga.

Mõlemad e-kirja vormis naljad olid jõudnud adressaadini küll folkloristidest kolleegide postitustena, kuid oletan, et folkloristid ei käitunud neid paroodiaid edasi saates mitte ainult kui oma professioni esindajad, kes üksteisele uurimisainest läkitavad, vaid ehk ka kui tavatarbijad, vahendades ühise teadmusrõõmu pinnal loodud pärimust – nii nagu folkloor ikka levib.

Kõiki kolme ülalkirjeldatud lugu võib nimetada **muinasjutunaljaks** – traditsiooniliste muinasjutukangelastega humoorikaks lühinarratiiviks. Kui esimene lugu pärineb suulisest kasutusest, siis teine lugu on teadaolevalt esinenud suulisel pärimusel 1980. aastatel, kolmanda puhul on kõige tõenäolisem selle puhtkirjalik levimine. Samas tundub, et kõik need naljad pole anekdoodižanris tavalised, ootamatu puändiga narratiivid, vaid nende hulgas on ka vähehaaval kulmineeruva süžeekäiguga lugusid. Nõnda meenutavad need ülesehituselt traditsioonilist naljandit, mida on folkloristide eristustes kutsutud *lõdvema kompositsiooniga naljalooks* või “*jutustavaks*” *naljandiks* (Laugaste 1979: 277, Krikmann 2005: 70). Sellise narratiivi puhul on koomiline efekt, nalja tekitav pingeline õhus kogu aeg, mitte ei realiseeru alles narratiivi lõpus puändina – ehk tegu on olemuselt “klassikalise” rahvajutu-laadse süžeeaga. Kui muinasjutud ja

---

¹ Internetis leidub arvukalt selle nalja tsiteeringuid. Lugejate reageeringutest ja kommentaaridest selgub, et lugu on olnud ka ühe osa Eesti elanikkonna seas populaarse ansambli “Meie mees” repertuaaris – ette loetuna CD-plaadi “Klounide rünnak” (2003) nimiloos, mis ilmselt võib olla ka loo tuntust suurendanud.

anekdoodid on mitmes punktis vastandlikud (vt nt Oring 1992: 81–82), siis kuidas need kaks maailma muinasjutunaljades kokku pannakse?

Kahe žanri erisused ja sarnasused ühelt poolt ning siinkirjutaja muinasjutumeeldumus teiselt poolt tekitasidki soovi vaadelda, millisel moel tuntud muinasjutupärimust tänapäevastatud on. Jätan siinkohal kõrvale soovi muutmistendentse psühholoogiliselt põhjendada ja keskendun vaid muinasjutunaljade vormianalüüsile – vaatlen, kuidas on püsikindlaid ja üldiselt tuntud lugusid teisendatud.

Analüüsiv materjal

Allikmaterjalina kasutasin Internetiportaali Delfi naljalehte (<http://publik.delfi.ee/jokes>²) kui elava traditsiooni peegeldust, kuhu on anekdoote järjepidevalt laekunud alates aastast 2000. Uurimisvalimisse võtsin muinasjutunaljad alates naljalehe algusest 2000. aastal kuni 2007. aasta lõpuni. Kuna eelduspärane on, et pigem kasutatakse tänapäeval muutmiseks just üldtuntud muinasjutte, tundus esmase ülevaate saamiseks mõistlik piirduda otsingul kindla hulga muinasjututegelastega. Linda Dégh ja Andrew Vazsonyi nendivad, et reklaamisüžeeses kasutatakse vaid tosinkonda muinasjutusüžeed (Dégh ja Vazsonyi 1993: 43). See on mõistetav, sest enamasti tiražeeritakse just neid muinaslugusid, Dégh esitab loendi (peamiselt Grimmidele toetuvaist) üha uuesti korduvaist muinasjuttudest, mida võib leida enamikus 20. sajandil avaldatud muinasjutukogumikes (Dégh 2003: 30). Wolfgang Mieder refereerib uurimust, mille järgi endise Lääne-Saksamaa elanike seas olid peaaegu kõigi poolt teatud (tuntusprotsent 94%–86%) järgmised jutud: “Hans ja Grete”, “Lumivalgeke”³, “Punamütsike”, “Okasroosike”, “Tuhkatriinu”, “Konn-kuningapoeg” (Mieder 1987: 6). Eesti lasteaiakasvatajate seas läbi viidud küsitluse järgi on kõige tuntumad needsamad lood ning lisaks loetletutele “Kakuke”, “Kolm karu”, “Kolm pörsakest”, “Hunt ja seitse kitsetalle”, “Tare-tareke”, “Suur Peeter ja Väike Peeter”, “Naeris” (Sukurova 2007).

² Sellise aadressiga internetis 2008. a sügisest, tekstiotsingu ajal oli aadressiks <http://www.delfi.ee/jokes>. Delfi naljalehe kohta vt ka Laineste 2007: 22.

³ Muinasjutukangelase nimetus on nüüdisaegses eestikeelses rahvatraditsioonis varieeruv, Delfi anekdootides esinesid nii Lumivalgeke (17) kui Lumivalguke (7).

Just neist populaarsetest lugudest otsingut alustasingi. Muinasjututegelasi on palju ja selline nõelasõelumine ei too mõistagi välja neist kõiki. Leitud muinasjututegelasi kasutasin uute naljade otsingul – võib öelda, et otsingu puhul oli tegu “lumepalli-meetodil” kogumisega. Otsinguga leituks osutusid ja tulemust andsid järgmised spetsiifilised muinasjututegelased: *Punamütsike*, *Okasroosike*, *Kakuke*, *kolm põrsakest*, *kolm karu*, (*seitse*) *kitsetall(e)*, *kuldkala*, *Ali-Baba*, *Baba-Jagaa*, *Vassilissa*. Samuti kasutasin otsinguks muinasjuttudele tunnuslikke tegelasi – *kuningas*, *kuningapoeg/prints*, *kuningatütar/printsess*.⁴ Viimaks otsisin välja need tekstid, mille sees kasutati sõna *muinasjutt* – ehk kaasasin valimisse tekstid, mille puhul nali on “sildistatud” muinasjutuks. Analüüsivast valimist jätsin välja dubletid. Samuti jätsin välja anekdoodid, kus muinasjututegelased ei ilmu iseseisva tegelasena, vaid neile on viidatud kui võrreldavale objektile – näiteks anekdoot kahe ohvitseri vestlusest, milles üks kirjeldab oma elu:

[...] “naine on nõid, ämm – Baba-Jagaa, äi – Surematu Kaštšei, lapsed – 3 põrsakest... Õnneks on naaber Imeilus Vassilissa, kelle mees on Loll-Ivanuška!” (Dr Huibolit, 08.04.2005 00:08)⁵

Muinasjutunaljades esinevad koos nii folkloorsed muinasjututegelased kui kirjanduslikku päritolu tegelaskujud – sageli ongi keeruline otsustada, mis on “folkloorne” ja mis ei ole. Tavakodaniku jaoks pärinevad ilmselt “muinasjutust” nii kunstmuinasjutukangelane Buratino/Pinocchio⁶ kui Ali Baba. Raamatu Pinocchiost kirjutas Carlo Collodi 1883. aastal, kuid selles esineb mitmeid muinasjutulikke ja suulisele jututraditsioonile tunnuslikke elemente (vt OCFT: 384), Ali-Baba tegelaskuju näiks pärinevat kui tuhande aasta tagusest araabia jututraditsioonist, ent mitmete uurijate arvates on ta “1001 öö” lugudesse ja traditsiooni jõudnud tegelikult alles alates 1717. aastast Antoine Galland’i prantsuskeelse tõlke kaudu (OCFT: 9). Tänapäevaks on need jutukangelased ilmselt ühetasapindselt folkloriseerunud, meenutada tasub, et ka näiteks Punamütsikese-lugu on

⁴ Otsingus olid ka nt *võõrasema* ja *vaeslaps/vaenelaps*, mis aga muinasjutu- anekdootide osas tulemust ei toonud.

⁵ Näitetekstid pärinevad Delfi naljalehest, kui alaviites pole teisiti märgitud. Tekstinäidete kirjaviisi ja interpunktsiooni on loetavuse huvides vähesel määral korrigeeritud. Näidete lõpus on esitatud Delfi andmerida – kasutaja poolt enda identifitseerimiseks valitud nimi, portaali poolt automaatselt lisatud kirjaneku kuupäev ja kellaaeg.

⁶ *Pinocchiost* märksa enam leidus otsingutulemustes ilmselt keeleliselt sobivama kujuga variante *Pinoccio*.

muinasjutu kujul esmakordselt ilmunud Charles Perrault' kirjapanekuna 1697. aastal.

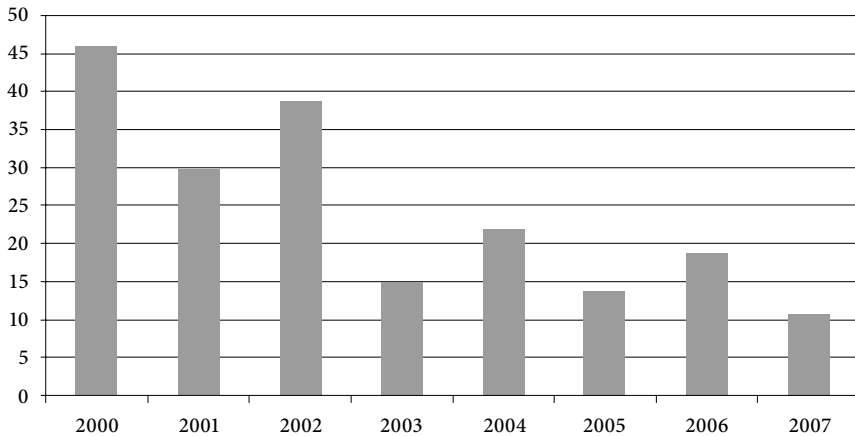
Ühtekokku jäi sõelale 196 muinasjutunalja. Leitud naljade dünaamika tekkinud "korpuses" näitab, et kõige populaarsemad olid muinasjutunaljad aastatel 2000–2002; sealtpeale on nende hulk üldtendentsina vähenenud, mõnel aastal veidi suurenedes, järgmisel enam kahanedes. Sarnasele vähenemissuundumusele Delfi naljalehe loomanaljade puhul juhib tähelepanu Liisi Laineste (2007: 23). Tähelepanu väärib, et tegelikult on selline järkjärguline vähenemine aktiivse alguse järel omaneka varasematele folkloorikogumitele – näiteks arhiivi imemuinasjuttude osas järgnes Hurda üleskutsule rahvaluulet koguda samalaadne tõus ja langus (vt nt Järv 2005: 30).

Kõige rohkem on valimis kuldkala-nalju, mis on aga teistest mõnevõrra erinevad (vt lähemalt allpool), sellele järgneb ülekaalukalt "Punamütsikese" (ATU 333) muinasjutu kohta käiv naljavaramu (kokku 40 nalja), ülejäänud tegelastega oli kümme-kond või vähem muinasjutunalja.

Olgu tähelepanu juhitud ühele huvitavale detailile, mis puudutab saadetud naljade kellaajalist jaotust. Liisi Laineste on analüüsinud uudiste põhjal tekkinud anekdoote ning täheldanud, et kõige produktiivsem sellesisuliste netinaljade saatmisaeg on tööaeg kella 9st 17ni (Laineste 2003: 10, graafik 2). Muinasjutunaljade puhul on märgatav lisaks saatmisaktiivsuse tõusule päeva keskpaigas teine tõus öö hakul, samuti väärib tähelepanu muinasjutunaljade õhtune esindatus üldse – kokku peaaegu pooled naljadest on läkitatud Delfisse vahemikus 17–9. Üks põhjus on siin ilmselt kodudes toimunud "tiigrihüppel" – kui perioodil 2000–2003 oli 3/4 muinasjutunaljadest saadetud tööajal, siis 2004–2007 kõigest kolmandik. Väikese valimi põhjal ei saa mõistagi teha küll kaugeleulatuvat üldistust, ent materjali suundumus on põnevaks paralleeliks asjaolule, et hämarus ja õhtune aeg on olnud traditsiooniliseks muinasjuturääkimise ajaks.

Paroodiad

Esti folkloristid on folkloorseid žanriparoodiaid käsitlenud mitme žanri puhul: Loreida Raudsep on analüüsinud kiriklike palvete paroodiaid (Raudsep 1961), Eda Tagamets (1995) koolipärimuse 1992. aasta korjanduse tulemusena laekunud lauluparoodiaid, Arvo Krikmann (1985) vanasõnaparoodiaid.

Muinasjutunajad Delfi naljalehes aastatel 2000–2007.

Kui püüda tekstikogumis eristada otseseid muinasjutuparoodiaid muudest muinasjututegelasi sisaldavatest anekdootidest, siis on paroodiad selges vähemuses – korpuses on neid kokku umbes seitsmendik. Tuleb kohe öelda, et sellise eristuse tegemine on mõnevõrra keerukas, sest päris paljudel juhtudel on ka puändiga anekdootides leiduvad muinasjutuelemendid esitatud paroodilises võtmes.

Võib öelda, et sellisel puhul pööratakse muinasjutt pahupidi, nii nagu on Punamütsikese-süžees hunt sõna otseses mõttes pahupidi pööratud:

Elas kord tüdruk, kelle nimi oli Punamütsike. Mütsike oli ta sellepärast, et ta kogu aeg mütsi kandis. Aga müts oli tegelikult hall, sest see oli tehtud hundist. Punaseks hüüti seda sellepärast, et teda kanti liha väljaspool. (matu, 13.10.2003 15:59)

Oma olemuselt võiks muidugi kõiki muinasjutunaljju nimetada muinasjutuparoodiateks – muinasjututegelased esinevad neis narratiivides koomilisena. Osa järgnevalt väljatoodud tunnuseid kehtivadki kõigi muinasjutuelementidega naljajuttude kohta.

Muinasjutunaljjade seas leitavad paroodiad saab jagada kaheks – naljadeks, kus parodeeritakse muinasjutu enda mõtet ja stiili, ning naljadeks, kus **muinasjutu kaudu parodeeritakse elu**. Korpuse põhjal ilmneb, et rohkem on levinud just viimane liik nalju. Samalaadselt “ungarikeelse” Punamütsikese looga on klassikalise Punamütsikese-muinasjutu struktuuri korratud “juristide keelde” tõlgitud loos.

Siit üks peen Punamütsikeselugu juristi pilgu läbi:

Käesolevaga edastame teile informatsiooni juhtumist seoses eelkoolialise alaealisega, keda vastavalt kohalikule tavale nimetatakse tema ebatüüpilise peakatte tõttu Punamütsikeseks. Eelnimetatud Punamütsikese emale toimetati kätte lihtkiri tema emalt, millega viimane teatas enda haigestumisest ja hooldusvajadusest, mille põhjal Punamütsikese ema otsustas vanaemale kätte toimetada saadetise, mis sisaldas toiduaineid ja ravimeid... (odamees, 16.12.2005 10:23)

Kui üks eelpooltoodud näitetekste imiteeris eestlase jaoks raskestihääldatavat ungari keelt, siis see tekst parodeerib bürookraatlikku keelekasutust, millega puutume oma elus ja seaduste sõnastusrägastikus kokku järjest enam. Sisuliselt on selle muinasjutunalja puhul tegu nendesamade muinasjututegelaste ja sama süžeeaga, ent süžee on allutatud stiilimuutusele.

Uurimustes on selliste ümbersõnastatud muinaslugude kohta kasutatud terminit “murtud muinasjutud” (*fractured fairy-tales*) – muinasjuttude traditsioonilisi süžeid on ümber kujundatud, nende sotsiaalseid või moraalseid eesmärke “justkui ajakohastades” (vt lähemalt nt Ennis 1997, Deszcz 2002: 87). Kohati võib see kanda algsele mõttele täiesti vastu pidist ideed, mistõttu on kasutatud terminit anti-muinasjutud (*anti fairy tale* – vt Mieder 1987: 8).

Samamoodi võidakse parodeerida näiteks eri kirjanikke või helistiile; ühes muinasjutunaljas on esitatud kümnekonna kirjaniku nimed ning “tekstinäide”, kuidas kirjutaksid nemad Punamütsikese muinasjutu – viimasena Erich Maria Remarque’i stiilis.

[---] “Tule siia,” ütles hunt.

Punamütsike kallas kahte klaasi kalvaadost ja istus tema juurde voodisse. Nad hingasid sisse kalvaadose tuttavat hõngu. Selles lõhnas oli igatsust ja väsimust. Kalvaados oli nagu elu.

“Muidugi,” ütles Punamütsike. “Meil pole enam tulevikku.” Hunt vaikis. Ta oli sellega nõus. (Bundy, 08.08.2005 19:45)

Teine toimimisviis muinasjutuparoodiate seas on **parodeerida muinasjuttu ennast** – see vastab ka Vladimir Proppi paroodia-definitsioonile, mille kohaselt imiteeritakse parodeeritava väliseid tunnuseid, millega selle mõtet kas “täiesti varjutatakse või eitatakse” (Propp 1999: 77). Teatmeteose “Enzyklopädie des Märchens” märksõnaartikkel mainib rahvajutuparoodiate puhul kolme peamist viisi – nalja aluseks on kas muinasjutu ebatõenäoline tegevuskäik, muinasjutu stiil või muinasjutule tüüpiline vormelite kokkukujamine (Wehse 2002: 580). Esmasel vaatlusel tundub, et selle alaliigi puhul mõjub kõige tõhusama koomikatekita-

jana muinasjutulik ebausutavus. Võib öelda, et sellised paroodiad polegi õieti n-ö klassikalised, puändiga anekdoodid, vaid pigem on tegu muinasjutu süžee säilitamisega ning tõlkimisega tänapäevasesse keelde.

Parodeerimise teises alaliigis on paroodia aluseks võetud punane müts kui tänapäeval endastmõistetav jutu identifitseerimisatribuut⁷ ning punasena on esitatud hoopis mütsi “vastand” ja loodud tegelane nimega *Punasokike*. Erinevalt eeltoodud lugudest toimub aga siin lõpuosas lahkemine tavapärasest jutusüžeeist.

Elas kord punasokike. Ta sai oma nime sellepärast, et tal oli punane sokk peas.

Ühel päeval hakkas ta vanaema juurde minema. Teel tuli vastu joodikust hunt ja küsis:

“Kuhu lähed?”

Punamütsike vastu:

“Lähem oma alkohoolikust vanaema juurde. Viin talle kooki ja viina.”

“Punamütsike, selle asemel, et lilli korjata, joo see pudel ise tühjaks.”

Nii punasokike tegigi. Selle aja jooksul läks hunt vanaema juurde. Kui hunt kohale jõudis, nägi hunt et vanaema on sigalakku täis ja hunt neelas vanaema tervelt alla.

Punasokike jäi tee äärde magama ja kui ta veel elab, on ta seal ikka alles. (Kriss, 11.04.2000 09:48)

Siia alla tunduvad kuuluvat ka kõik need naljad, mille puhul ongi koomika allikaks anekdoodi **nimetamine** muinasjutuks. Neist ainult mõnel juhul on tegu tõepoolest just muinasjutu tegelaskujudest või süžeeist ajendatud naljaga, mille puhul siis jälle muinasjutt ümber pööratakse.

Vene muinasjutt. Läänud kord Ivan Tsarjevitsh Prantsuse restorani. Kelner toonud talle taldrikul konna. See hüpanud maha ja muutunud Imeilusaks Vassilissaks. Küll püüdnud vaene Ivanushka, piigat, vastu põrandat tagudes, konnaks tagasi muuta, kuid tulutult... lõpuks pidand ikka niisama ära sööma. (PAX, 17.03.2003 20:50)

Siia paigutusid ka epigramm-stiilis lood, mõnelt kasutajalt koguni järjestikku mitu:

Muinasjutte.

a) Istus järve ääres purjus seitsmepealine lohe ja laulis kooris.

b) Elas kord taat Schumacher. Tal oli kolm poega. Kaks olid normaalsed vormelisõitjad, aga kolmas, kõige noorem, oli taksojuht. (urmas, 03.12.2004 07:55)

---

⁷ Muide, väärib märkimist, et muinasjutu “Punamütsike” (ATU 333) eesti arhiivivariantides peategelasel enamasti punast mütsi ei mainita.

Enamik “muinasjutuks” nimetatutest olid siiski muinasjutu-aluseta lood, nt “Kasahhi muinasjutt” Geidarist ja Eidarist, kellest üks teist Balhaši järve ääres sukeldumisega hirmutab, või “Vana eestiaegne muinasjutt” talupojast, kes rakendab hobuse vankri ette ja “paneב tuhatnelja ajama” mära lollil näoga järele vaatama jättes. Siia alla kuulub ka kohanimede seletus, kus ühe kasutajanime alt on läkitatud mitu nalja, kõigil päiseks “Eesti muinasjutt”.

Eesti muinasjutt. Otsustanud kord vanad eestlased, et lähevad lätlastele kallale. Mõeldud tehtud läinudki Lätit vallutama. Suure hooga vallutand ära Leedugi ja Poola jne. Muud kui trüginud aga lõuna poole. Lõpuks jõudnud Eestlased ühe suure ja laia jõe äärde. Eestlaste vanem vaadand jõge ja lausund:

“Nii ilus jõgi.”

Külarahvale hakand meeldima ja pannudki nimeks Niilus. (Ummi, 21.07.2002 02:45)

Neis on esitatud *quasi*-rahvaetümoloogia – folklooris hästituntud strateegia, kus kohanimede tähendust seletatakse kõlasarnasuse alusel mingi (muukeelse) sõnaga. Sellistes lugudes on see aga äärmuslikuna välja arenatud ega ole mõistagi mõeldud uskumiseks, näiteks olevat slaavlastelt tulnud nimi Otepää (< *ot tō pläd!*).

Kui vaatleme “Punamütsikese” tekstivariante rahvaluulearhiivis, selgub, et neist mitmete puhul on tegu samalaadse muutumistendentsiga. Näiteks “Punamütsikese” arhiivivariantidest meenutab oma lühiduselt ja ka tegevuselt eelpooltoodud Punasokikese-muinasjutunalja kirjapanek 1930. aastatest Julius Aleksander Rehbergilt:

[--] Punapea küsis: “Miks sa nii kole oled?” See vastas: “Mul on kange amba valu! Anna see saiapull ja viinapudel, ehk see aitab!” Punapea andis. Unt sõi saiapulli ja viina pudeli (vist jõi pudelist viina ära). Kui need lõppesid, siis sõi unt Punapea ka ära. (ERA II 120, 427/8 (37) < Järva-Jaani – J. A. Rehberg (Reepärg) (1897).)

Teksti kommenteerinud Kärri Toomeos-Orglaan (2003: 189–190) on välja selgitanud, et kirjapanek toetub tõlkele ning et tegu on olnud juba tõlkijapoolse üsna vaba ümberjutustusega.⁸ 1938. aastast pärit Punamütsikeseloo arhiivivariandis näeb tüdruk nimega Miili teki all olevat hunti, põgeneb ja kutsub appi isa “hunti vemmeldama”:

[--] Kui isa oli saanud hundile juba küllalt valu anda, hüppas hunt vastu ust, üks läks lahti, hunt lippas välja, aga enne kui välja sai, sai ta emalt veel hoobi tahmase roobiga pähe, siis lippas metsa ja ei julgenud enam ka kõige külme-

⁸ *Viinapudel* võib muidugi olla lihtsalt vanema sõnakujuna veini vasteks.

mal ajalgi tulla majade lähedale. Teised hundid nimetasid teda argpüksiks, sest nad ei teadnud kuidas ta kõhutäie kookide eest pidi peaaegu oma naha jätma pandiks. (ERA II 202, 261/7 (8) < Pilistvere – J. Muns (1938).)

Nii paistab, nagu olekski sellesse tuntud jututüüpi parodeerimistarve juba sisse kodeeritud – arhiivis veel muinasjutu alla klassifitseeritav on esitatud juba suuresti koomilises võtmes.

Sakslane Hans Ritz on koondanud “Punamütsikese” eri variante tekstikogumikku “Die Geschichte vom Rotkäppchen”. Raamatust on ajavahemikul 1981–2000 ilmunud 13 trükki, iga trükki on autor järjest täiendanud, viimases trükis on kokku üle 300 “Punamütsikese”-variandi (Ritz 2000). 11. trükist alates on Ritz lisanud teosesse ka mõneleheküljelise parodiapassaaži. Selles veenab autor, et muinasjutt ja nali on iseloomult sarnased, neis mõlemas on sündmustiku algus tavaliselt võimatu ja neis on kokku pandud asjad, mis muidu reaalelus kokku ei puutu. Ritz esitab üsna radikaalse järeltule, et muinasjutuparoodiad ei ole moonutused ja “muinasjutuhälbed”, vaid *sui generis* muinasjutud. (Ritz 2000: 192–193)

Max Lüthi on oma klassikalises teoses “Märchen” (1962) tõdenud, et lisaks figureerimisele omaette jutuliigina annab naljand ka võimaluse mõista teisi jutuliike (*eine Möglichkeit jeder Gattung zu verstehen*) – eksisteerivad veel muistendinali, legendinali, ning ka muinasjutunali – viimases lagundatakse muinasjutu maailmapilti, kusjuures muinasjutuimed asendatakse kangelasel pettuskatsete või tehniliste imedega (Lüthi 1996: 13). Samamoodi on Steven Swann Jones (1985: 98) muinasjutunaljuna analüüsid välja toonud, et need tekstid on folkloristile väärtuslikud, kuna kujutavad endast “metafolkloori” – folkloori kohta käivat folkloori, kommentaare pärimusainesele.⁹ Milline see kommentaar aga on? Vastuse otsimine sellele küsimisele juhatabki meid puändiga naljade juurde.

Puändiga muinasjutunaljand

Märkimisväärne hulk muinasjutuanekdootidest – ligi pooled – on sellised, kus kaks ülalkirjeldatud narratiivi arenguvõimalust esinevad koos: süžee algab muinasjutuliku (st ka naljandliku) rahuliku arenguga, kuni selle lõikab läbi puant. Delfi korpuse “klassikaliste” anekdootide, puändiga muinasjutunaljandade puhul ongi kõige tavalisemaks naljapääs-

⁹ Termin “metafolkloor” võttis 1966. aastal kasutusele Alan Dundes (2002: 131 jj) – selle abil on võimalik teada saada, mida arvab oma folkloorist rahvas.

tikuks see, et tuntud muinasjututegelast esitatakse mingis muinasjutulikus tegevusraamistikus, sellele aga järgneb puánt, mis pöörab senise loogilise arengu ümber. Kui Lutz Röhrich on muinasjutust ajendatud **koomiks**ite puhul välja toonud, et nende koomika põhineb peaaegu alati imemuinasjutu traditsiooniliste elementide kasutamisel ootamatus kontrastis ratsionaalse mõtlemisega (Röhrich 1990: 11), siis puändiga muinasjutunaljade puhul on muinasjuttu mõnikord küsimustatud – nende maailm on seatud kahtluse alla.

Elasid kord eite-taati. Neil oli kana. Kana munes muna, kuid mitte tavalise, vaid kuldse...

Eit võttis ja koputas muna. Ei läinud katki. Taatki koputas – ei läinud katki. Kuskilt tuli hiireke, löi sabaga. Muna kukkus maha ja läks katki.

Eit nutab, taat nutab ja kana hakkab lohutama:

“Ära nuta eit! Ära nuta taat! Ma munen teile uue muna, kuid mitte kuldse, vaid tavalise.”

Taat:

“Voeh, kurrat! RÄÄKIV KANA?!” (PAX, 09.03.2006 02:07)

Loo algus meenutab aheljuttu “Kuldne munakene” (ATU 2022B), sarnased on tegelased ja ka süžee, ent sellele liitub katkestav puánt.

Teises sarnases näites on viidatud tuntud motiivile, kus konn muutub suudlemisel kuningatütreks (vrd tüübiga “Suudlus vabastab konn-kuningatütre nõidusest”, ATU 402). Kinni püütud konn palub meest mitmel korral tulutult, et see teda suudleks, ning hüüab pisarsilmi:

[--] “Kui sa mind suudled ja muudad mu imeilusaks printsessiks, jään ma sinu juurde terveks aastaks ja teen KÕIKE mida sa soovid.”

Uuesti võttis mees konna taskust naeratas talle ja pistis konna taskusse tagasi. Lõpuks konn küsis:

“Mis sul viga on? Ma ütlesin sulle, et ma olen ilus printsess ja, et ma jään sinuga terveks aastaks ja olen nõus tegema kõike mida sa soovid miks sa ei suudle mind?”

Mees vastu:

“Vaata, ma töötan arvutitega, mul ei ole aega mingi tibi jaoks, aga rääkiv konn on lahe.” (sakust, 22.10.2001 22:31)

Huumoriteoorias on tavalisim nalja tekkemehhanismi seletus see, et kaks omavahel kokkukuulumatut maailma ühendatakse (Knuuttila 1992: 131). Victor Raskin on välja arendanud semantilise skriptiteooria, tähistades *skriptiga* mõisteid ümbritsevat informatsioonikogumit – anekdootide huumor tekib kahe vastandliku skripti tähendusväljade kokkupõrkes (Preston 1997: 472–473; skriptiga ligikaudu samas tähenduses on kasuta-

tud ka mõisteid *freim* ja *skeem*; vt ka nt Krikmann 2004a: 33–35, Laineste 2005: 12–13)¹⁰.

Lutz Röhrich osutab folkloorseid paroodiaid käsitleva uurimuse eraldiseivas alapeatükis “Parodeeritud imemuinasjutt” (*Parodierte Zauber-märchen*) sellele, et kõik süžeed mõjuvad algul traditsioonilise muinasjutuna, alles lõpus toimub ootamatu, üsna mittemuinasjutulik pööre ehk puánt (Röhrich 2006: 152–155). Väärrib märkimist, et kõigi kolme esitatud näiteteksti puhul juhib Röhrich tähelepanu erootika teemale. Muinasjututegelased ja -süžeed seostuvad tavateadvuses loomuldasa millegi lihtsa ja lapsiku, karske ja süütuga. Eesti muinasjutu-naljadel on peatunud ka Mare Kalda 1992. aasta koolipärimuse kogumisvõistluse käigus kogutud anekdootidest ülevaadet andes. Kalda mainib muinasjutukangelaste “rõhututult, lausa ideaalselt” puhast ja rikkumatut palet ning näeb anekdootides kangelaste “peidetud võimaluse” ärakasutamist (Kalda 1995: 96). Delfi kogumi naljadest väga paljud viitavad sellele, et tuntud muinasjutukangelased on märksa pahelisemad, muinasjutud palju vähem süütud, kui arvatud.

Punamütsike: Oo, vanaema, miks sul küll nii suured silmad on?

Vanaema: Et, ma sind ikka paremini näeks.

Punamütsike: Oo, vanaema, miks sul nii suured käed on?

Vanaema: Et, ma saaks sulle suure pai teha.

Punamütsike: Oo, aga vanaema, miks sul nii suur suu on?

Vanaema: Raisk, sa ei tea, kui suur taadil ... oli. (ralf, 28.05.2007 21:37)

Selles naljas on lisaks traditsioonilistele muinasjututegelastele ja süžeele kasutatud ka muinasjutuvormeleid, traditsioonilise arengu lõikab aga jällegi läbi puánt, mille esimene sõna loob kohe lugejale teistsuguse ootushorisoni – nüüd pööratakse midagi ümber.

Just seksuaalsele temaatikale viitavad muinasjutunaljad moodustavad enamiku vaadeldavast anekdoodivaramust. Lisaks seksuaalsusele on puändiga muinasjutunaljades üsna olulisel kohal ka genitaalide või väljaheidetega seotud naljad – ühesõnaga kõik allpoolvöö-teemad – näiteks jõuab lohega võitlema minev mees “suure mäe juurde”, ratsutab “koopasse” ja avastab end lohe taguotsas; esmakordselt menstruatsiooni läbielava Punamütsikese puhul arvab hunt (maskuliinne tegelane), et Punamütsike on oma meessoost tunnusest ilma jäänud; naistele hädatarvilik abivahend, mis kõrvitsast tehtud, tekitab Tuhkatriinule südaööl pärast endiste mõõtmete taastumist probleeme, jne.

---

¹⁰ Eri teooriate kokkuvõtted on koondatud Arvo Krikmanni rahvahuumori kodulehekogumile <http://www.folklore.ee/~kriku/HUUMOR/>

Steven Swann Jones põhjendab seda, miks muinasjutunaljade kujundid kalduvad nii ilmselt psühholoogiliste ja seksuaalsete teemade poole, et seda ei saa "eitada või kahe silma vahele jätta", väitega, et muinasjutuanekdoodid käsitlevad sama teemat, mis muinasjutt ise – inimese küpsemist koos oma seksuaalsuse avastamisega (Jones 1984: 99–100). Jonesi väitel teeb anekdoot nähtavaks selle, mis muinasjutt jääb varjatuks, muinasjuttudest saame aru just nende anekdooditöötleri analüüsid. Cathy Lynn Preston on eraldi artiklis käsitlenud nn räpaseid (*dirty*) Tuhkatriinu-nalju, kus väidab, et nali on rahvalik kommentaar domineerivale soo, klassi ja seksuaalsuse esindatusele (Preston 1994: 28). Muinasjuttudele on pigem omased mehhanismid, mis tegelikult mõeldut peidavad, sellal kui nali rõhutab otse probleemi, pöörab tähelepanu ebadelikaatsele ainesele (Jones 1984: 101). Kui muinasjutt sisuliselt lubab elada rahulolu ja mitte tunda muret tuleviku pärast, siis anekdoot ärgitab destruktureerima, näitab kõike muinasjutupärast koomilises võtmes.

Tõsi on, et jutu-uurimuse uusaegse klassiku Bengt Holbeki teooria järgi on (ime)muinasjuttude traditsioon seotud inimese alateadvuse ja seksuaalsusega, muinasjutt esitab inimese küpsemist abiellumisealiseks ning suur hulk muinasjuttude kujundeid on tõlgendatavad seksuaalsena (Holbek 1987). Holbek toetub siin varasematele psühhoanalüütilistele käsitlustele, muinasjuttude osas on seda teinud Bruno Bettelheim teoses "Muinasjuttude võlujõud" (Bettelheim 2007). Kui meenutada, et Punamütsikese muinasjutu üks võimalik tõlgendus on just tütarlaste hoiatamine seksuaalse ärakasutamise eest (vt Bettelheim 2007: 113–123), pole muidugi mingi ime, et muinasjutunaljas tahab heasüdamlik lehm Punamütsikest piimaga kosutada, pistes oma nidad talle suhu, mille peale Punamütsike tõrjuvalt reageerib: "Poisid, poisid, palun ikka järjekorras". Muinasjutunali kasutab edukalt traditsioonilist materjali selles suunas ümber vormides. Näiteks kui muinasjutt ei saada kakukesest jagu (ei suudeta teda ära süüa), siis muinasjutuanekdoodis on kakuke ligipääsmatu seksuaalselt.

Metsloomad sattuvad lõbumajja. Karu sai Lumivalgukese, rebane leidis Okasroosikese eest, põder oli Punamütsikesega rahul jne. Hundil jäi ainult Kakuke! Hommikul tulevad metsloomad kokku, hunti ei kusagil. Asja minnakse uurima. Hunt istub mureliku olemisega voodi otsal ja veeretab Kakukest käest kätte:

"Orientiirikis vähemalt peeretagi!" (lumpy, 19.03.2001 00:12)

Tuntud "Loom-pruudi" süžest (ATU 402), kus kuningas kehtab poegi vibust lastud noole suunast enesele abikaasat otsima, on lavastatud situatsioon:

Vana muinasjutt:

Elasid-olid kord kolm venda, vanem, keskmine ja noorim. Tuli aeg vennastel naisi võtma hakata. Nagu sel puhul ikka, võeti välja vibud-nooled ja laskma. Kuhu kellegi nool kukub, sealt ka naine võetakse. Ühesõnaga, keskmine lasi vanemale perse ja noorem omale kätte... (Keltu-Pilluke, 26.04.2004 22:28)

Ent siiski võib muinasjutunaljade seksuaalsuundumusel olla ka märksa lihtsam seletus – kuivõrd seksiteemalised naljad ongi maailmas populaarsuselt esikohal (Preston 1997), ei ole nende ülekaal muinasjutunaljade seas sugugi imekspandav. Seksuaalsuse teema on anekdootides ühendatud ka lugudega, kus selleks justkui mingit alust pole.

Vene muinasjutt. Eksinud kord Loll Ivan metsas ära. Tiirutand, tiirutand, kuni jõudnud majani, mis seisnud kanajalgadel. Koputand uksele, mille avand Baba Jagaa.

“Baba Jagaa,” küsind Ivan. “kas sinu juurde öömajale saab?”

“Sa oled ikka tõesti Loll Ivan!” vastand Baba Jaga. “Vana olen pojake, selliste asjade jaoks! Vana!” (PAX, 05.04.2001 07:44)

Populaarsuselt järgnevad seksnaljadele etnilised naljad (vrd Laineste 2005: 10), mida muinasjututegelaste puhul on keerulisem tekitada, kuid siiski võimalik. Ameerika folklorist Alan Dundes toob etnilisi nalju käitlevas artiklis (Dundes 1971: 195) näitena ära paroodilise juudi-Punamütsikese anekdoodi, milles koomika tekib üksikute detailide väljavahetamise teel (peategelase nimi on Little Red Rosenthal ning üksikasjalikult loetletakse juudi toite tema korvis). Delfi korpusel leidub üks variant, kus muid spetsiifilisi rahvuslikke detaile ei esine, küll aga on sarnane puänt tegelaste omavahelise dialoogi lõpus.

[--] “Vanaema, miks sul nii suured kõrvad on?”

“Et sind paremini kuulda.”

“Vanaema, miks sul nii suured silmad on?”

“Et sind paremini näha.”

“Aga vanaema, miks sul nii suur nina on?”

“Sellepärast et ma olen juut,” vastab hunt ja hakkab nutma. (ursula, 17.11.2004 17:59)

Muinasjutuaineliste luuletuste antoloogia sissejuhatuses on Wolfgang Mieder (1985: xiv) märkinud, et seks on “ainult üks nende luuletuste peateemasid” – tuues selle kõrvale ära veel ligi kümme muud teemat. Tundubki, et puändiga muinasjutunaljade puhul tingib seksidominandi ennekõike anekdoodižanri kood, žanri eeldused, mitte muinasjutu süvasisu peamine interpreteerimisvõimalus – kuigi kahtlemata muinasjutud sellise võimaluse sageli annavad. Anekdoot eeldab sagedasti šokeerimist ning obstsöönsust, nagu Jones ka ise märgib (Jones 1985: 99). Inimene

vajab teatud juhtudel nalja ja sealhulgas selle häbitut otseütlemist ning hüperboole argipäeva painest üleolemiseks. Mall Hiimäe toob erinevaid jutustajatüüpe kirjeldades näitena põneva vahejuhtumi nn lora-ajaja-tüüpi jutuvestjatest – kuidas lastehaiglas noorte emade poolt “kõiki neid rõvedaid anekdoote täie mõnuga” räägitud ja kuulatud (Hiimäe 2007: 23). Võib oletada, et teatud tingimustel ja seisundis võib kes tahes vajada pinge väljaelamiseks obstsöönset nalja, mis on mõeldud vastukaaluks argielu painele. Üheks selliseks võimaluseks ongi muinasjuttude peidetud võimalus. See aga jääb ainult üheks võimaluseks, kolmandik korpuse tekste on ju seksuaalsusest vabad ja nende puhul tundub esmane olevat pigem miski muu – nagu näiteks muinasjutu imemaailma seadmine kahtluse alla:

Kolm ööd ja kolm päeva vahetpidamata suudles kuningapoeg magavat printsessi. Siis aga tuli talle pähe mõte:

“Aga võib-olla siiski on see printsess tegelikult juba surnud?” (aHaa, 13.06.2003 08:55)

Sellest, et tegu on pigem anekdoodi põhiprintsiibi – ootamatusena, annab tunnistust ka n-ö “järgmine aste”. Kui enamik tekstikorpuse süžeedest põhineb muinasjutukangelase olemuse ümberpööramisele, sageli seksuaalse tegevuse suunas, siis mitmes muinasjutunaljas esineb omakorda uus ümberpööramine – kuulaja juhatakse justkui ootama midagi seksuaalsele teemale viitavat, ent seejärel pööratakse tegevus hoopis tagasi “sündsale rajale”. Kuivõrd tänapäeva naljakuulaja/-lugeja on ilmselt juba “kohanenud” tajuma muinasjutuanekdoodi kangelast kui seksuaalselt üllalaetud tegelast, siis ongi üllatuslik hoopis skript, mille käigus pööratakse see suund ümber.

Hall hunt peatab pimedas metsas Punamütsikese ja nõuab käriseva häälega: “Võta maha!”

Tütarlaps vastab koketeerivalt:

“Mis, püksid, vä?”

Hunt, pahaselt torisedes:

“Mis ma olen sul günekoloog või? Kell võta käe pealt maha!” (aTa, 12.02.2002 14:22)

Lebab Punamütsike alasti metsas puu all, ligineb Hunt:

“Sa ei kardad? Siin metsas võib sinuga ju teab mida juhtuda!”

Punamütsike pilgutab silma: “Aga seda ma ootangi!”

Seepeale astub Hunt lähemale ja murrab tüdruku jala... (Dr Huibolit, 21.09.2007 01:01)

Nende naljade puhul mängibki kesksel osal kuulaja ootushorisont – muinasjututraditsiooni puhul teame juba ette, et näiteks vaeslaps peategela-

sena on kindlasti loomult hea ja aitab teisi (vrd Axel Olriki (1992: 47–48) sündmustiku eepiline seadus). Kultuuriliselt on lihtsam tajuda narratiive, mis vastavad kultuurikandja teadmusele tegevusühtsuse üldisest käigust. Sarnaselt on muinasjutunaljade puhul eeldushorizont olemas, vastuvõtja häälestub narratiivi vastu võtma seksuaalsus-skripti võtmes, ent see ootus purustatakse; kui muinasjutu-Punamütsikese puhul eeldame ta süütust ja puhast palet, siis muinasjutuanekdoodi-Punamütsikese puhul juba oletame, et tegu on üdini riivatu subjektiga. See arusaam aga pööratakse ümber, tehakse puändile (lisa)puänt.

Punamütsike astub mööda metsarada, kui märkab äkki põõsas hundi suuri silmi.

Hunt põõsast:

“Kas sa oled Punamütsike?”

“Jaa!”

“Lähed vanaema juurde?”

“Jaa, vanaema juurde!”

“Korvikeses on sul kindlasti pirukad?”

“Jaa!”

“Pirukad on ilusti paberi sees?”

“Jaa!”

“No mida sa lollike seal vahid, anna kähku paber siia!” (Anti, 10.02.2006 07:25)

Selle n-ö süžeeliseks edasiarenduseks – juhul kui ka tegelikku geneetilist seost nende vahel ei ole – on aga järgmine anekdoot:

Punamütsike kõnnib mööda metsarada, kui tema ette kargab põõsastest mingi pruuni ja haisva möksiga koos olev jänes. Samas kostab põõsast hundi hääl:

“Ehee! Punamütsike! Ega sul tualettpaberit kaasas pole?”

“Ei ole!”

“Siis viska see kõõrsilm veel korraks siia põõsasse tagasi!” (kosja, 07.09.2006 22:31)

Varieeruvus

Netiainese puhul muutub mõnigi küsimus teistmoodi aktuaalseks, kui see on olnud varasema traditsiooni puhul. Kui Arvo Krikmann nendib lauskoopiate puhul, et ka kopeerimiste hulk on kindlasti “nalja väärtuse hindamise parameeter” (Krikmann 2004b: 8), siis siinse alli-

kakogumi puhul see meid ei aita – teadaolevalt kustutatakse korduvad anekdoodid Delfi vestlustest ära (Laineste 2007: 22). Seega, kuigi me ei saa teha valiku põhjal oletusi tegeliku populaarsuse kohta – siis põnevalt palju on olemasolevaidki samatüübilisi tekste. Üks variandirohkematest (6) oli järgmine muinasjutunali:

Tuttavad küsivad punamütsikeselt: “Kuule punamütsike, kas sa ei karda ka üksinda pimedas läbi metsa koju minna? Ohtlik ju.”

Punamütsike teeb suured silmad ja vastab kiiresti: “Ei karda. Raha mul ei ole ja seks mulle meeldib.”

Sõnastuselt on selletüübilised kuus teksti kõik erinevad – küsijatena võivad lisaks siinviidatud *tuttavatele* esineda veel *vanaema*, *hunt* või *Suur hall hunt*; Punamütsikese vastuses varieerub neljal korral talle meeldivat tegevust märkiv nimi- või tegusõna.

Veel rohkem variante (8) oli loos seitsmest kitsetaltest, kes vastavad tuppä kippuvale hundile näiteks “Laku ise oma piima, kui ema õltsiga koju tuleb siis sa alles saad!” või “Meie poolest võid sa kasvõi tagumikku lakkuda, meil on ukseilm!” Palju variante (5) esines loost Punamütsikese ja talle piima pakkuvat lehmast.

Kui tänapäeva “kopeeri-kleebi”-maailmas võiks ju oodata netis levinu hõlpsat ülevõtmist, siis need arendused on ilmselt kirja pandud mälu järgi või formeerunud alles kirjutushetkel. Variatiivsuse põhjal võiks järeldada, et puändiga muinasjutunaljade osas on Delfi naljamaardla toiminud tõepoolest suulise kultuuri jätkuvormina, kus kuuldud naljad kirja on pandud. Enamasti on muinasjutunaljad lühikesed ja pigem kergemini meelde jäetavad, mitte pikemat sorti “loetelud”, mis uuemal ajal netitraditsiooni on jõudnud (vrd Krikmann 2005: 77).

Siiski leidub ka erandeid, mis ilmselt levivad ennekõike kirjalikul teel. Nagu varemalt nägime, on need iseäranis sagedased paroodiate puhul.

Peatsete jõulude ja aastavahetuse järgsed terminid:

Tuhkatriinu joove – saabud koju ühe kingaga

Lumivalgekese pohmell – ärkad hommikul seitsme mehe kõrvalt

Punamütsikese pohmell – ärkad hommikul vanaema voodis

Okasroosikese joove – oled “mälukas” järgmised 100 aastat [---] (Kukimuki, 19.12.2000 10:23)

Loetelu jätkub veel seitsme erineva tegelasega muinasjutu- ja filmimaailmast. Uuemal ajal ongi muinasjutunaljade seas mitmeid puhtkirjalikule levikuviisile orienteeritud tekste. 2006. aasta sügisel sattus mu postkasti Lumivalgekese tänapäevastatud variant:

Elas kord tšikk, kelle nahk oli valge nagu lumi, huuled punased nagu veri ja juuksed pruunid nagu tammepuu. Seetõttu kutsuti teda Lumivalgekeseks. Tema ema oli sünnitamisel surnud ja isa oli varsti võtnud endale uue eide. Too oli väga ilus, reidis alati topis, aga ta oli ka uhke ja kade. Ta oli päevad otsa reidis, vaatas enda skoori ja blokkis kriitikuid. Iga kord, kui ta toppi vaatas, oli ta esimesel kohal. Sellest järeltas ta, et on kauneim kogu maal. Ta oli rahul, sest reidi topp ei valetanud kunagi. [---] ¹¹

See pikem lugu ringles e-kirjadena ning riputati mitmetele blogilehtedele, muidugi mõista ka Interneti-portaali *rate.ee*. Sõnastuselt esines tekst üldiselt muutumatuna, tegu oli tavalise kopeeringuga.

Kui reeglina on anekdootide puhul kergesti varieeruvad ka tegelaskujud (vt nt tegelaste kohandamisest kolme rahva anekdootides Tuisk 1995, Laineste 2005), siis muinasjutu-anekdootides tegelasi omavahel nii kerge asendada pole. Iga muinasjututegelasega seostub konkreetne skript, mis pole lihtsalt ülevõetav ja asendatav. Võib öelda, et paroodia ei varieeru, puändiga nali aga varieerub.

Materjalikogumis tunduvad mõnevõrra erandlikud olevat kuldkalaljad, mida on üksiti kõige rohkem (kokku 73 nalja). Neist enamikus teutseb kuldkala küll soovitätjana, kuid tema isik tegelasena jääb reeglina tahaplaanile, ta on tajutav justkui kõrvalise tegelasena. On küll tõsi, et mitmed kuldkalaljad meenutavad jututüüpi “Kalamees ja tema naine” (ATU 555), kus soovid lähevad järjest suuremaks, kuni lõpuks kõigest ilma jäädakse (isemoodi puänt!), ning jututüüpi “Kolm soovi” (ATU 750), kus seniste mõtlematute soovide tõttu tuleb kolmandat soovi kasutada hoopis tekkinud olukorra korrigeerimiseks.

Laine viskab kaldale kuldkala, kes kuidagi ei suuda merre tagasi saada. Näeb, veidi eemal istub 3-liikmeline pere – isa, ema, poeg, ning hõikab:

“Kuulge, öelge oma 3 soovi ja visake mind tagasi vette!”

Poeg: “Mulle hamster!”

---

¹¹ Vt nt <http://www.rate.ee/blogs.php?entry=392369>. 2007. aastal on eestikeelsesesse netti jõudnud ka sarnane Tuhkatriinu-lugu. Võimalik, et tegu on originaal-loominguga, mis kirjutatud eelnenud näitest inspireerituna. Sellel lool pole olnud aga enam sellist koopiamenu, Google'i-otsing pakub välja ainult ühe variandi: “Elas kord tuhkatriinu ta oli [h]ästi kena reitikas kuigi ta feim ja pildid olid alla 4 kuna ta pidi koguaaeg 10neid ja 7 meid kasu õdedele panema / ta tegi räna töö reitis nende eest saatis nende eest feimi kirju jne blokkis kriitikuid ja anus 10neid ja solle, otsis vvs, töötles pilte jne / tuhkatriinu ema oli surnud ja isa abilellus mingi reitieidega ja tal oli 2 last [---]” [10-d: hinded piltide eest, mille andmiseks tuleb saata tasuline sõnum, *sollid* – *rate.ee* “raha”, *vv* – väljavalitu].

Isa: "Persse see hamster!"

Emä: "Uhh... persest see hamster!" (Dr Huibolit, 18.10.2006 23:06)

Ometi võib öelda, et enamikes kuldkalanaljades ei kasutata nalja ühe alusena mitte kuldkala kui muinasjututegelase skripti, vaid pigem võiks skripti nimeks olla "kolm imelist soovi", mida merest püütud kuldkala vahendab. Nii võiks nimetada seda "lolli joodiku skriptiks" – joodik oskab soovida vaid viina – merre, siis jökke, ja viimaks, targemat välja mõtlemata – pudelit kätte.

Kuldkalanaljade hulgas on kokkuvõttes palju vähem seksuaalsuse ja genitaalidega seotud nalju kui ülejäänud tekstikogumis, etnilisi nalju seevastu esineb nende seas märksa rohkem. Näiteks esitletakse ühes kuldkalanaljas juudi edukat kauplemisoskust:

Vana juut püüdis kinni kuldkalakese ja sai, nagu ikka, kolm soovi. Mõtles siis natuke ja ütles:

"Tahaks endale maja Vahemere ääres, viis milli pangaarvele ja suurte tissidega naist. See on siis mu esimene soov ..." (Caramba, 28.04.2005 16:00)

Samuti on kuldkalanaljad märksa päevakajalisemad kui muud muinasjutunaljad – näiteks viidatakse Tšetšeenia sõjale, Windowsi-probleemidele, Edgari-nimelisele tegelasele (ilmselt mõeldud poliitik Savisaart), rassi-probleemataikale jm. Seevastu ülejäänud muinasjutunaljades leidub reaageeringuid päevakajalistele sündmustele väga harva, üheks erandlikuks, kuid markantseks näiteks on n-ö "nalja sisse pandud" produktiivne korrespondent kasutajanimega Kelu-pilluke.

Vanaema tõreleb pojapojaga:

"Ole hea pois! Sa tead ju muinasjuttu, kus Punamütsike ei kuulanud vanema te sõna ja sellepärast Suur Hall Hunt ta ära söigi!"

"Tean, tean. Muide ta sõi Vanaema ka ära ja sööks selle "Kelu-Pillukese" kah, kui vaid kätte saaks!" (onku, 18.09.2002 17:34)¹²

---

¹² Otsing Liisi Laineste loodud e-andmebaasist "Eesti kaasaegset anekdoodid" (<http://www.folklore.ee/~liisi/o2/>) näitab, et anekdoodi štrihhiosa on ilmselt idiosünkraatiline arendus populaarsest muinasjutuanekdoodist – 1990. aastatest esineb internetis mitmeid selliseid üleskirjutusi, need lõppevad puändiga: "Jah, ja vanaema sõi ka!". Traditsiooniline on see süžee – nagu muide paljud muinasjutunaljade süžeed – olnud aga mujal maailmas juba vähemalt 30 aastat tagasi (vrd Röhrich 1977: 99).

Tegelasmiksingud

Tulles veelkord tagasi artikli algul esitatud anekdoodinäite juurde, siis selles kohtusid mäletatavasti inetu pardipojaga kõikvõimalikud muud muinasjututegelased. Materjalist ilmneb, et selline tegelaste kokkumiksimine ongi tunnuslik päris mitmetele tänapäeva muinasjutunaljadele. Näiteks on seondatud Punamütsike ja esmalt temalt neitsistaatuse võtmine ning seejärel Timuri ja tema meeskonna poolt taastamine või siis selgub Punamütsikese lihameelsus ta kokkupuutes seitsme vägilasega.

Üks säärane “liittegelastega” nali on esitatud ka keerdküsimusena:

Mida hüüab Punamütsike seitset põialpoissi äratama minnes?

“7up!” (driini, 24.04.2004 15:33)

Tegelaskujudena võidakse miksida muinasjuttudest ja teistest lastekultuuri sfääridest (multifilmidest ja lastekirjandusest) pärit tegelasi.

Purjus Potsataja kohtab tänaval Kübaramoori ja ütleb:

“Sa ei näe veel sugugi halb välja, Punamütsike!” (Priidik, 07.06.2000 16:57)

Tänapäevane võimalus arvutis kirjutatud hõlpsalt korrata võimaldab tööpoolest nalju lihtsal moel ka päris pikalt lahti kirjutada. Artikli algul toodud näitega sarnaneb üks korpuse variant, milles mööda kõrbe veereb kakuke, kes tervitab ning “head-aegatab” kolme vägilast, seejärel nende hobuseid – ning kõik “tered” ja “head-aegad” on lahti kirjutatud. Puändis kohtub ta Ali-Baba ja 40 röövliga.

Mitmed naljad siin kategoorias tunduvad pigem lihtsalt humoorikate lugude, mitte anekdootidena – näiteks nali sellest, kuidas “Alice imedemaal” läheb peegli ette (Lewis Carrolli tuntud teose järjeloos läheb Alice läbi peegli!) ning temaga asub rääkima Lumivalgukese kasuema:

[--] “Ära ahvi mind, sa totakas neiu!”

Asi läheb tõeliseks kinoks. Kohale otsustavad tulla Punamütsike ja Kolm Pörsakest. Peale kõigi kohalolekut sai Hunt Kriimsilm hea kõhutäie. (Lizzi, 15.12.2003 01:25)

See kinnitab, et muinasjutunaljades võivad edukalt tegutseda ka teised populaarsed lasteraamatu- või filmitegelased – kasutaja jaoks vahet ei ole. Ühes naljas on koos nii rahvatraditsioonist pärit Baba-Jagaa kui eesti lastekirjaniku Eno Raua raamatukangelased Naksitrallid.

Eile hakkasid Tallinna Loomaaeda tulema inimesed, kes osutusid kontrollimisel libadeks. Uurimisel selgus, et tegu on Liiva keskuses avatava Muinasjutumaa tegelastega.

Kui Lumivalgeke ja seitse põialpoissi läbi värava tulid, ei kahtlustanud ma midagi – meil on ennegi suuri peresid käinud,” rääkis piletikontrolör. “Aga kui tulid hunt ja kolm pörsakest, Baba-Jagaa ning Naksitrallid oma punase furgooniga, tundus asi juba kahtlane. [---]” (Valdo Jahilo, 09.05.2000 11:19)

Selle nalja järgi uurides selgus, et tegu on kutselise naljameistri Valdo Jahilo loomunguga – liba-uudisega, mis parodeerib realselt toimunud sündmust. Nalja algussituatsioon kordab sõnastuselt samal kuupäeval ajalehes ilmunud teadet loomaia ette kerkinud probleemi kohta¹³ ja oletatavasti on mõni kuulaja Jahilo nalja Delfisse ümber kirjutanud).

Selline kaasaegne muinasjutunali on nagu paradiis – muinasjutumaa, kus kõik muinasjututegelased esinevad ja toimivad koos, postmodernne pillerkaar, totaalne karneval.

Olekski antsakas arvata, et naljatamine muinasjutu üle on midagi päris uut. Veelgi enam, rahvajutužanri paroodiaid esineb ka rahvajuttudes enestes. Heda Jason jagab rahvajutud nelja põhiliiki: lisaks kangelase soo järgi eristatud maskuliinsetele ja feminiinsetele muinasjuttudele toob ta välja veel soost sõltumatud tasu-karistusmuinasjutud ning neljanda liigina nn **karnevallikud** (*carnivalescque*) jutud. Viimased on lood, kus saadakse vastastest jagu justnimelt koomilisel viisil. Jason toob sellise paroodianäitena naljandi “Vahva rätsep” (ATU 1640), milles kärbeste tapmine parodeerib imemuinasjuttu, kus kangelane võitleb lohega. Samamoodi on paroodilise põhikoega imemuinasjutuks liigitatud juttutüüp “Hirmuotsija” (ATU 326), milles hirmu mitte tundva kangelasega toimuvad mitmesugused koomiliselt kujutatud sündmused (Jason 1977: 39–40).

Parodeerimine pole rahvajuttude puhul midagi erilist, näiteks õudusjutuparoodiates (nimetatud ka *pseudoõudusjutt*, *puändiga õudusjutt* või *antimuistend*) esitatakse õudusjutu stereotüübile häälestunud kuulajale hoopis puánt, nt hirmujutule traditsiooniline süžee “mustast-mustast” riigist ja linnast ja majast lõpeb hoopis rõõmsa hüüatusega “võileib!” (Kõiva 1995: 315–316). Sageli on paroodiate käsitlustes juhitud tähelepanu sellele, et tegu on parodeeritava žanri taandumisajal leviva nähtusega. Eda Kalmre märgib, et paroodiad ehk **antijutud** levivad just “tõsimeelse õudusjutu **hääbumise** ajal” (Kalmre 2005: 178).

Ka artikli alul viidatud anekdoodi kohta märgib Mall Hiimäe, et kuulajaskond pole “enam väikelaps ja ootab [nalja] muutmist” just žanri hää-

¹³ Loomaaed ja libapiletid, ÕL/BNS, 09.05.2000 <http://www.ohtuleht.ee/index.asp?id=91911>.

bumise (*decadence*) ajal (Hiemäe, Krikmann 1992: 130). Arendaksin aga mõtet edasi – ilmselt on tekste kõige parem parodeerida just nende “täiskasvanueas” – ajal, mil nad on kõigile üldteada. Arvo Krikmann tõdeb, et vanasõnaparoodiate loomine on loomulik, “kui mitte ainuvõimalik” reaktsioon massiivsetele vanasõnapublikatsioonidele (Krikmann 1985: 474). Muinasjutt hakkas meile tuntud kujul levima ennekõike alles alates varauusajast – 16.–17. sajandist, varasemast on meil teada ennekõike motiivid (Lüthi 1996: 47). Just 17. sajandist pärineb ka suur hulk muinasjutu-paroodiaid prantsuse kirjandusest – kui muinasjutud said kultuurieliidi seas erakordselt populaarseks, järgnes nende paroodiate laine (vt lähemalt Ennis 1997). Eesti nüüdisaegses teatritraditsioonis ülituntud Carlo Gozzi kirjutatud komöödia “Kolm apelsini” (1761) on paroodia Giambattista Basile kogumikus ilmunud samanimelisele muinasjutule (ATU 408; vt Shojaei Kawan 2000: 89).

Nagu eelpool sai tõdetud, on kõige hõlpsam parodeerida midagi, mis on hästi tuntud. Saksa uurija Rainer Wehse nendib, et tänapäeval vaatavad muinasjutud vastu

[---] internetist, koomiksistest, piltjutustustest, karikatuuridest, nüüdisaegsest muinasjutuvestmisest, kostümeerimisest, sõna- ja ooperiteatrist, televisioonist, raadiost, maalikunstist, skulptuurist ja disainist, mälestusmärkidest, ajalehtedest, ajakirjadest ja reklaamist, turismimarsruutidest, muuseumidest, lõbustusparkidest, õuekujundusest ja rahvaülikoolidest. (Wehse 2006: 134)

Ka 2000. aastatel on muinasjutud Eestis jätkuvalt avaldatud ja armastatud, subjektiivse arvamuse järgi on see populaarsus vaid suurenenud. Nii võib oletada, et muinasjutunaljade populaarsuse neil aastail põhjustas lisaks Delfi-portaali käivitumisjärgsele anekdoodivaimustusele ka loomulik reaktsioon muinasjuttude üldtuntusele. Igal teesil on oma antitees, populaarne teema toob kaasa teise. Kui Rainer Wehse (2006: 135) toob saksa näite puhul välja viited viimase kümnendi jooksul toimunud kümnekonnale anekdoodilainele, siis tundub, et üheks selliseks laineks on olnud ka muinasjutunaljad Delfis aastatel 2000–2007.

Kokkuvõtteks. Muinasjutunaljaks võib nimetada nii muinasjututegelasi sisaldavat anekdooti kui muinasjutuparoodiat, ka puändiga muinasjutunaljad on sageli paroodilised. Mitmed Internetis ringlevad muinasjutunaljad on olnud vaatlusalusel ajal (2000–2007) suhteliselt varieeruvad, mis tõenäoliselt viitab ka nende populaarsusele suulises traditsioonis. Muinasjutunaljade lähtemehhanismiks on kõige sagemini muinasjututegelaste ja -süžeede seostamine mingi ootamatu lahendusega – n-ö “tõlgendusega” (kõige enam seksiteemalise interpretatsiooniga). Seksuaalsus

on muinasjutunaljades huumori allikana küll esikohal, ent selle põhjuseks võib olla ka n-ö “žanrikood” – väljakujunenud naljategemisviis. Puändiga muinasjutunaljade seas on ka märkimisväärset hulgal vähehaaval kulmineeruva süžeeikäiguga lugusid. Üldtendentsina võib öelda, et paroodia ei varieeru, puändiga nali varieerub.

Kõige populaarsem muinasjutunaljade tegelane on vaadeldud korpuses *kuldkala*, kuid need naljad erinevad ülejäänud muinasjutunaljadest – kuldkala jääb naljas tegutsejana tahaplaanile, selles kogumis on vähem seksuaalsuse ja genitaalidega seotud nalju kui ülejäänud tekstikogumis, naljad on rohkem päevakajalised. Tegelastest on populaarsuselt järgmine *Punamütsike*. Kui tihti parodeeritakse seda, mis traditsioonis igav ja üksluine tundub, siis samuti võib muinasjutunaljade aluseks olla see, mis on tuntud ja üldlevinud – kõigile tuttavat alternatiivmaailma saab kergesti kasutada ühe skriptina. Muinasjutud oma lihtsate reeglitega sobivad hästi skriptiks, mida anekdootides kasutada.

Allikad

Delfi naljaleht. – <http://publik.delfi.ee/jokes/> – 1. november 2008.

Eesti kaasaegsed anekdoodid. [Andmebaas] Koostanud Arvo Krikmann ja Liisi Laineste. <http://www.folklore.ee/~liisi/o2/> – 1. november 2008.

KM ERA – Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv

ERA – Eesti Rahvaluule Arhiivi rahvaluulekogu

RKM – Riikliku Kirjandusmuuseumi (hiljem ENSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Riikliku Kirjandusmuuseumi) rahvaluulekogu

Kirjandus

ATU = Hans-Jörg Uther. *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson. Part I: Animal Tales, Tales of Magic, Religious Tales, and Realistic Tales, with an Introduction. Part II: Tales of the Stupid Ogre, Anecdotes and Jokes, and Formula Tales. Folklore Fellows' Communications*, Nos. 284–285. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 2004.

Bettelheim, Bruno 2007 (1976). *Muinasjuttude võlujõud. Muinasjuttude tähtsus ja tähendus*. Tartu: Atlex.

- Dégh, Linda; Andrew Vazsonyi 1994 (1979). Magic for Sale: Märchen and Legend in TV Advertising. – Linda Dégh. *American Folklore and the Mass Media*. Bloomington: Indiana University Press, pp. 34–53.
- Dégh, Linda 2003 (1989). Ilu, jõukus ja võim. Naiste karjäärivõimalused rahvajuttudes, muinasjuttudes ja tänapäeva meedias. – *Mäetagused*, nr 23, lk 9–55 (ka <http://www.folklore.ee/tagused/nr23/degh.pdf> – 1. november 2008).
- Deszcz, Justyna 2002. Beyond the Disney Spell, or Escape into Pantoland. – *Folklore*, Vol. 113, No. 1 (Apr., 2002), pp. 83–91.
- Dundes, Alan 1971. A Study of Ethnic Slurs: The Jew and the Polack in the United States Source. – *Journal of American Folklore*, Vol. 84, No. 332 (Apr.–Jun., 1971), pp. 186–203.
- Dundes, Alan 2002 (1966). Metafolkloor ja suulise kirjanduse teadus. – *Kes on rahvas? Valik esseid folkloristikast*. Tallinn: Varrak, lk 127–139.
- Ennis, Mary Louise 1997. Fractured Fairy Tales: Parodies for the Salon and Foire. – *Out of the Woods: The Origins of the Literary Fairy Tale in Italy and France*. Edited by Nancy L. Canepa. Detroit: Wayne State University Press, pp. 221–246.
- Hiiemäe, Mall 2007 (2001). Jutuvestja kui isiksus. – *Sõnajalg jaaniöö. Eesti mõttelugu*, 73. Tartu: Ilmamaa, lk 15–24.
- Hiiemäe, Mall; Arvo Krikmann 1992. On Stability and Variation on Type and Genre Level. – *Folklore Processed. In Honour of Lauri Honko on his 60th Birthday 6th March 1992. Studia Fennica Folkloristica*, 1. Edited by Reimund Kvideland. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, pp. 127–140.
- Holbek, Bengt 1987. *Interpretation of Fairy Tales. Danish Folklore in a European Perspective. Folklore Fellows' Communications*, No. 239. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Jones, Steven Swann 1985. Joking Transformations of Popular Fairy Tales: A Comparative Analysis of Five Jokes and Their Fairy Tale Sources. – *Western Folklore*, Vol. 44, No. 2 (Apr., 1985), pp. 97–114.
- Järv, Risto 2005. *Eesti muinasjuttude tekstid ja tekstuur. Arhiivikeskne vaatlus. Dissertationes Folkloristicae Universitatis Tartuensis*, 7. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kalda, Mare 1995. Koolierootika – koolipornograafia, anekdoodimaailm – pärismaailm. – *Lipitud-lapitud. Tänapäeva folkloorist*. Toimetanud Mare Kõiva. Tartu: Eesti TA Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti TA Eesti Keele Instituut, lk 83–105 (ka <http://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/cf/lipitud/Koolierootika.htm> – 1. november 2008).
- Kalmre, Eda 2005. Laste- ja noortepärimus. – *Regivärsist netinaljadeni. Sissejuhatus rahvaluulesse*. Koostanud Merili Metsvahi, Ülo Valk, toimetanud Mall Hiiemäe. Tallinn: Koolibri, lk 163–179.

- Knuuttila, Seppo 1992. *Kansanhuumorin mieli. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia*, 554. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Krikmann, Arvo 1985. Vanasõnaparoodiatest. – *Keel ja Kirjandus*, nr 8, lk 474–483.
- Krikmann, Arvo 2004a. *Koestler, Raskin, Attardo ja teised: Lingvistiliste huumoriteooriate uuemaist arenguist. Reetor*, 4. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskus.
- Krikmann, Arvo 2004b. *Netinalju Stalinist. Интернет-анекдоты о Сталине. Internet Humour About Stalin*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskus.
- Krikmann, Arvo 2005. Naljandid ja anekdooidid. – *Regivärsist netinaljadeni. Sissejuhatus rahvaluulesse*. Koostanud Merili Metsvahi, Ülo Valk, toimetanud Mall Hiimäe. Tallinn: Koolibri, lk 63–77.
- Kõiva, Mare 1995. “Ja tegi ukse lahti.” Isikuelamused lastepärimuses. – *Lipitud-lapitud. Tänapäeva folkloorist*. Toimetanud Mare Kõiva. Tartu: Eesti TA Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti TA Eesti Keele Instituut, lk 306–324 (ka <http://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/cf/lipitud/Ja~tegi.htm> – 1. november 2008).
- Laineste, Liisi 2003. Take It with a Grain of Salt: The Kernel of Truth in Topical Jokes. – *Folklore: An Electronical Journal of Folklore*, Vol. 21, pp. 7–25 (ka <http://www.folklore.ee/folklore/vol21/jokes.pdf> – 1. november 2008).
- Laineste, Liisi 2005. Tegelased eesti etnilises huumoris. – *Mäetagused*, nr 28, lk 9–77 (ka <http://www.folklore.ee/tagused/nr28/laineste.pdf> – 1. november 2008).
- Laineste, Liisi 2007. Poliitilised anekdooidid postsotsialistlikus Eestis (Delfi naljalehe näitel). – *Keel ja Kirjandus*, nr 1, lk 15–34.
- Lüthi, Max 1996 (1962). *Märchen*. Stuttgart/Weimar: J. B. Metzler.
- Mieder, Wolfgang 1985. Introduction. – *Disenchantments. An Anthology of Modern Fairy Tale Poetry*. Edited by Wolfgang Mieder. Vermont: University Press of New England, pp. ix–xvi.
- Mieder, Wolfgang 1987. Grim Variations. From Fairy Tales to Modern Anti-Fairy Tales. – *Tradition and Innovation in Folk Literature*. Hanover, N.H.: University Press of New England, pp. 1–44.
- Mieder Wolfgang 1993. Fairy-Tale Allusions in Modern German Aphorisms. – *The Reception of Grimms' Fairy Tales: Responses, Reactions, Reactions, Revisions*. Edited by Donald Haase. Detroit: Wayne State University Press, pp. 149–166.
- OCFT = *The Oxford Companion to Fairy Tales*. Edited by Jack Zipes. Oxford: Oxford University Press, 2000.

- Oring, Elliott 1992 (1989). *Between Jokes and Tales – Elliot Oring. Jokes and Their Relations*. The University Press of Kentucky, pp. 81–83.
- Preston, Cathy Lynn 1994. “Cinderella” as a Dirty Joke: Gender, Multivocality, and the Polysemic Text – *Western Folklore*, Vol. 53, No. 1 (Jan., 1994), pp. 27–49.
- Preston, Cathy Lynn 1997. Joke – *Folklore. An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, and Art*. Edited by Thomas A. Green. ABC-CLIO: Santa Barbara, Denver, Oxford, pp. 471–475.
- Propp 1999 = *Проблемы комизма и смеха. Ритуальный смех в фольклоре. Собрание трудов В. Я. Проппа*. Москва: Лабиринт, 1999.
- Raudsep, L[oreida] 1961. Eesti rahvaluulekogudes leiduvad meieisapalve paroodiad. – *Keele, kirjanduse ja rahvaluule küsimusi. Keele ja Kirjanduse Instituudi uurimused*, 6. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, lk 141–153.
- Ritz, Hans 2000. *Die Geschichte vom Rotkäppchen: Ursprünge, Analysen, Parodien eines Märchens*. Göttingen: Muriverlag.
- RNTA = *Regivärsist netinaljadeni. Tekstiantoloogia*. Toimetanud Risto Järv, Taive Särg. Tallinn: Koolibri, 2005.
- Röhrich, Lutz 1977. *Der Witz: Figuren, Formen, Funktionen*. Stuttgart: J. B. Metzler.
- Röhrich, Lutz, 1990. Wandlungen des Märchens in den modernen Bildmedien Comics und Cartoons – *Märchen in unserer Zeit. Zu Erscheinungsformen eines populären Erzählgenres*. Herausgegeben von Hans-Jörg Uther. München: Diederichs, S. 11–26.
- Röhrich, Lutz 2006 (1967). *Gebärde–Metapher–Parodie. Studien zur Sprache und Volksdichtung. Supplement Series of Proverbium*, Vol. 20. Vermont: The University of Vermont.
- Shojaei Kawan, Christine 2000. Mõningaid mõtteid rahvusvahelise muinasjutu-uurimise kohta “Kolme apelsini” näitel. – *Mäetagused*, nr 15, lk 79–97 (ka <http://www.folklore.ee/tagused/nr15/kawan.htm> – 1. november 2008).
- Sukurova, Tatjana 2007. *Õpetajate arusaam muinasjutust kui lapse arengu toetajast Jõgevamaa lasteaegade näitel*. [Bakalaureusetöö]. Tallinna Ülikool.
- Tagamets, Eda 1996. Mutionu solgitorus ehk mõnda lauluparoodiatest koolipärimuses – *Mängult-päriselt. Tänapäeva folkloorist*, II. Toimetanud Mare Kõiva. Tartu: Eesti TA Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti TA Eesti Keele Instituut, lk 174–179 (ka <http://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/cf/lipitud/Mutionu.htm> – 1. november 2008).
- Toomeos-Orglaan, Kärri 2003: “Kinder- und Hausmärchen” eesti imemuinasjuttude allikana. – *Teekond. Pro Folkloristica*, X. Toimetanud Mall Hiimäe, Kanni Labi. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, lk 183–196.

- Tuisk, Astrid 1995. Omast ja laenatust eesti laste kolme rahva anekdootides.
– *Lipitud-lapitud. Tänapäeva folkloorist*. Toimetanud Mare Kõiva. Tartu:
Eesti TA Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti TA Eesti Keele Instituut, lk 71–82.
- Wehse, Rainer 2002. Sub Parodie. – *Enzyklopädie des Märchens. Handwörter-
buch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung*, 10. Berlin & New
York: Walter de Gruyter, S. 575–587.
- Wehse, Rainer 2006 (2001). “Kõik saab alguse tekstist!” Kas pöörduda tagasi
klassikalise kaanoni juurde? – *Mäetagused*, nr 33, lk 131–140 (ka <http://www.folklore.ee/tagused/nr33/wehse.pdf> – 1. november 2008).